

Aranyhajú Margit, hamuhajú Szulamit

Anselm Kiefer retrospektív kiállítása Párizsban

Pompidou Központ, Párizs, 2016. IV. 18-ig

ROCKENBAUER ZOLTÁN

Echte német művész, aki évtizedek óta mégis Franciaországban él és alkot, miközben a festés mellett elmélyülten foglalkozik a zsidó vallással és misztikával. Mintha művészete, sőt egész élete vezeklés volna a németység világháborús bűneiért. A Harmadik Birodalom végnapjai idején, 1945. március 8-án látta meg a napvilágot egy baden-württembergi kisvárosban, Donaueschingenben, nem messze a svájci és francia határtól. A lebombázott házak törmelékei lettek gyermekkorának játékszerai. A romok elviselhetetlen szépségehez való vonzalma ekkor szökött szárba benne.

Anselm Kiefer életműtárlata a Pompidou Központ felső szintjének felét foglalja el kétezer négyzetméteren, másfélszáz alkotáson keresztül időrendben, de problémacsoportok köré rendezve. Változatos képet kap a látogató, aki ide belépve együtt akar tépelődni a lét nyugtalanító kérdéseinek a hetvenéves alkotóval. Akik csak jellegzetes, sívár „tájképeit” ismerték eddig, most meglepődve tapasztalják a fotóktól és akvarellektől a monumentális vászsnakig, a vitrinművektől az egész termes installációig elébük táruló gazdagságot.

ANSELM KIEFER:
Ember az erdőben, 1971,
akril, vászon, 174x189 cm

Kiefer ahhoz a „hatvannyolcasnak” is nevezett nemzedékhez tartozik, amely Németországban nem pusztán hosszú hajjal, szexszel, droggal és rock 'n' rollal lázadt a szülei ellen, de kérdőre is vonta őket: ugyan, mit tettek ti a fasizmus idején? Művészi pályáját ennek az attitűdnek megfelelő, provokatív akcióval kezdte: 1969 őszén felöltötte édesapja Wehrmacht-tiszti egyenruháját, és tucatnyi fotót készített saját magáról Olaszország, Svájc és Franciaország kitüntetett pontjain, Sieg Heil! köszöntéssel pózolva. Az *Okkupáció* címet adta a sorozatnak, azaz németként, sátáni önróniával, „újrachódította” Európát. A fényképek alapján akvarellek és olajképek is születtek *Heroikus szimbólum I–V*, *Férfi az erdőben* és más címekkel. Mindezzel persze jókora botrányt kavart, mindekelőtt a karlsruhei művészeti akadémián, ahová diplomamunkának szánta a sorozatot. Voltak, akik neonácinak bélyegezték, mások pedig, akik megértették a kollektív amnézia elleni üzenetet, fesszengeni kezdtek. A híres-hírhedt akció, mely még ma is zavart és megilletődöttséget kelt a nézőkben, most bőségesen dokumentálva önálló termet kapott a tárlaton.

A düsseldorfi nagy gurunak, Joseph Beuysnak tetszettek a fiatal provokátor munkái, és a 70-es évek elején szoros, mester-tanítvány viszony alakult ki közöttük. Kiefer a későbbiekben azonban

mindinkább vásznaival és installációival folytatta tovább a múlttal való szembenézést. Aprólékos módszerességgel vette górcső alá a német identitás legfőbb toposzait: a mitológiát éppúgy, mint a történelmet vagy a kultúra ikonikus szereplőit. Hatalmas tablókat készített a Nibelungenlied, a germán hőseposz témáira, amely a nemzeti romantika idején Wagnernál nyerte el a művészi önkifejezés zenei-teátrális csúcspontját, hogy később a birodalmi esztétika hordozójává váljék. A festő ugyancsak kitüntetett figyelmet szentelt a teutoburgi csatának, amely során Arminius (másképpen: Hermann) seregei lekasabolták Publius Quinctilius Varus római hadvezér Germánia meghódítására indult légióit. Az i. sz. 9-ben történt vérgőzös esemény a 19. században számos heroikus művet ihletett, majd a náci propaganda



forrás: Ian Reeves



is dicsőséges példaként állította az ifjúság elé. Kiefer komor, szimbolikus vásznai nem adják könnyen magukat a szemlélőknek, a romantikus panoptikum ismert tárháza nem igen ismerhető fel a pannókon. Jobbára ónszürke vagy rozsdabarna, kietlen tájakat, elhagyott padlásokat és pincéket látunk, fel-felcsapó lángnyelvekkel, egy-egy tekerőző kígyóval, szárnyas palettával vagy épp a német kultúrtörténet ismert szereplőinek arcképeivel Hölderlintől Heideggerig. A festő egyéni jelrendszerében járatlanokat jól megírt, túlbeszéléstől mentes falfszövegek segítik az eligazodásban.

A dekonstruált germán mítoszok és történelem témáját hamarosan az épületromok ábrázolásának kultusza váltotta fel. Kiefert megihlette Hitler főépíté-

szének, Albert Speernek az a gondolata, hogy olyan épületeket szeretne létrehozni, amelyek évezredek múltán romok formájában is monumentalitást hirdetnek, akárcsak ókori elődeik. A birodalmi neoklasszicizmus alkotásai aztán a bombázások következtében a vágottnál sokkal hamarabb nyerték el ezt a formát, és így is köszönnek most vissza Kiefer megrendítő erejű vásznain a fogatlan szájjal ásító oszlopcsarnokok, megvakult ablakok. A festő időközben kidolgozta a képépítés és -rombolás technikáját: a vastagon felhordott festékrétegekbe különféle anyagokat kever: homokot, kötőanyagot, hamut, ólmot, száraz növénydarabokat, emberi haját, miegymást. E képeket hosszan érleli, majd kalapáccsal, késsel, vasakkal esik neki, visszabontja, lehántja, roncsolja a felületet, nem törődve azzal sem, hogy a sérülések olykor lyukakat hagynak a vásznon.

Kiefer a 80-as évektől kezdett elmélyülni a zsidó misztikában. Főként a 16. században élt Jichák Luria rabbi kabbalájának tézisei foglalkoztatták, miszerint a teremtés Isten „visszahúzódsával” vette kezdetét, helyet adva minden egyébnek, így a gonoszságnak is, amely következtében a transzcendentális fény tárolására szolgáló edények egy része megrepedt, összetört, és cserepeik szétszóródtak a világban. „A zsidó mitológiát soha nem szabad szó szerint értenünk – mondta Kiefer egy interjúban. – Ha nem lett volna a kegyelem, amelyik az edények összetörését okozza, semmi nem lett volna. Öröm és rombolás egyszerre, nem feketén-fehéren.”¹

ANSELM KIEFER:
Varus, 1976,
olaj, akril, vászon,
200x270 cm

ANSELM KIEFER:
Az éjszaka rendje, 1996,
akril, emulzió, sellak, vászon
356x463 cm





ANSELM KIEFER:
Ozirisz és Ízisz, 1985–1987,
olaj, akril, emulzió, agyag,
porcelán, ólom, rézhuzal, vásznon,
379,7x561,3x24,1 cm

forrás: RMN Grand Palais

De az isteni rend helyreállításnak kísérlete óhaj maradt csupán. Az elemeire hullott, széttöredezett világot jeleníti meg az „alkimista vitrinek” termében. Megannyi „Wunderkammer”, többnyire ószövetségi címeket viselő és bibliai szimbólumokkal operáló, nagyméretű terrarium. Az üvegfalakon belül kicserepesedett talaj, törött üveg, fémhulladék, száraz ágak, tojásbéjak, sárban dagonyázó ólomkatonák, repülő- és tengeralattjáró-modellek roncsai, égett fényképek, megrokkant írógép, romos vaslétra, és újra és újra a teremtés gonoszul tekergőző kigyója: egy pusztulásra kárhoztatott világ mementói.

A Biblia és a kabbala textusain túl Kiefer bőven merít kedvenc íróitól. Páros művet inspiráltak például Paul Celan *Halál fuga* című versének központozás nélküli sorai: „Egy ember lakik a házban aranyhajú Margit hamuhajú Szulamit a kígyókkal játszik szakadatlan Kiált lágyabban játszd a halált a halál némethoni mester kiált borúsabb muzsikát s füstként a szelekbe foszoltok s fekhettek fellegsírbá feküdni van ott hely.”² A vers két nőalakja: a Faustból kölcsönzött Margit, illetve az Énekek éneke Szulamitja áll itt párban egymással: az előbbi piktúrán a világoskék mezőbe applikált, lángra kapó szalmafonatok, míg az utóbbin a boltozatos kriptában pislákoló menórák lángjai siratják a német és a zsidó szellemiség tragikus pusztulását.

A 90-es évektől Kiefer misztikus horizontja kitágult, és keleti mitológiák bevonásával kozmikus fejlődött. Képein újra megjelenik ő maga is, de ezúttal nem vigyázban állva, előrenyújtott karral, hanem a jógából kölcsönzött hullapózban fekvő csillagos ég, óriás napraforgók vagy épp a piramisok alatt. Ezek a vásznak már olyan hatalmas méretűek és olyan súlyosak, hogy létrehozásukhoz, mozgatásukhoz bonyolult

ANSELM KIEFER:
Uroborosz, 2014,
üveg, fém, ólom, száraz falevél,
műanyag, 132x90x60 cm

emelőrendszerek szükségeltetnek. Kiefer azonban még az óriás-képek méreteivel sem érte be. A dél-franciaországi Barjacban egy harmincöt hektáros ipartelepelt alakított át gigantikus műteremmé, ahol a csúcstechnológia bevetése mellett hangárokban és alagút-rendszerekben dolgozik, illetve konténerekből, fémtraverzekből, háborús roncsokból építi baljós „bábel tornyait” a szabadban. Az egyik, több emelet magas „ház” most a Pompidou Központ fórumterében is megtekinthető, sőt bejárható. Az ólomfalú, vízzel csörgedező és sok ezer, csüngő fényképsíkkal felszerelt torony állít emléket a pusztuló emlékezetnek. A kiállítás záró terme is egyetlen hatalmas installáció, a romantikus francia író, Madame de Staël emlékének szentelve, akinek Németországról írott többkötetes munkáját 1813-ban Napóleon elkoboztatta. Kiefer a homokdűnék közt gombaként emelkedő német romantikusok sírjai közé Ulrike Meinhof ravatalát is becsempészte.

Mindezidáig nem szoltunk a művész közismert könyvkultuszáról. Bár itt is ízelítőt kapunk hatalmas égetett könyveiből és kisebb ólomlapokból összeállított assemblage-aiból, de a Pompidou Központ tálratával párhuzamosan a Francia Nemzeti Könyvtár is önálló kiállítást szentelt a könyvinstallációinak.

Anselm Kiefer mostanra ténylegesen meghódította Franciaországot.

Jegyzetek

- 1 Az ember gonosz. A hatvanéves Anselm Kieferrel Jörg Demutz beszélget. *Balkon*, 2005/6, 28.
- 2 Lator László fordítása



forrás: Georges Poncet